

BORIS BUDEN

DĚTI POSTKOMUNISMU

O AUTOROVI

Boris Buden (1958), chorvatský filozof, spisovatel a překladatel. — Studoval filozofii v Záhřebu a teorii kultury na Humboldtově univerzitě v Berlíně. V roce 1990 byl redaktorem časopisu a nakladatelství Arkzin v Záhřebu. Je členem správní rady Evropského institutu pro pokrokovou kulturní politiku (eipcp) se sídlem ve Vídni. V současné době je hostujícím profesorem na Fakultě umění a designu výmarské Bauhaus-Universität. Žije a pracuje v Berlíně. — Tématy Budenových esejí a článků jsou filozofie, politika, lingvistika, analýzy stavu postkomunistických společností a problematika současného umění a kultury. Zajímá se o psychoanalýzu, přeložil do chorvatštiny některá z nejvýznamnějších děl Sigmunda Freuda nebo Laplančův a Pontalisův Slovník psychoanalýzy. V českém levicovém prostředí rezonuje zejména jeho kritika ideologie postkomunismu, postavené na něčem, co pojmenovává jako "výchovu k nezralosti": skandální mystifikaci, na jejímž základě je lid postkomunistických zemí, svrchovaný aktér nedávných politických převratů, udržován v kategorii "demokracie" koncipované jako "nemyslitelné bez kapitalismu".

Díla: Jáma Babel: Je kultura přeložitelná? (2004); Ohledně války: Kritické čtení současného umění (2006, 2010); Umění a současná kritická praxe: Znovuobjevení institucionální kritiky (2009); Zóna přechodu: Ke konci postkomunismu (2009); česky: Konec postkomunismu. Od společnosti bez naděje k naději bez společnosti, 2013).

ANOTACE

Protagonisté demokratických revolucí ve východní Evropě byli oloupeni nejen o zásluhy na svém historickém vítězství, ale i o svou svěprávnost. Vínou na této dvojnásobné porážce nese teorie a praxe postkomunistické transformace, která suverénní občany degradovala na nesvěprávné děti.

Žargon postkomunistické transformace je zatížen kuriózními metaforami: škola demokracie, test z demokracie, maturita z demokracie, demokracie, která sílí a zraje, ale která je možná stále ještě v plenkách nebo dělá své první nejisté krůčky či strádá dětskými neduhy. Dikce postkomunismu v sobě skrývá paradox, který ukazuje na možná největší skandál nedávné historie: z těch, kteří během takzvaných „demokratických revolucí“ let 1989–1990 prokázali svou politickou zralost, se vzápětí, téměř přes noc, stali děti! Teprve včera se jim podařilo rozdrtit totalitní režimy, v jejichž trvalý a stabilní charakter takzvaný „svobodný“ a „demokratický“ svět až do posledního okamžiku neochvějně věřil a jejichž moci se obával jako nestvůry z jiného světa. V boji proti komunismu nasadil svět veškeré své politické, ideologické a vojenské rezervy, své největší státníky a generály, filozofy a vědce, propagandisty i špiony, aniž by totalitární bestii někdy doopravdy nahnal strach. Navzdory tomu ale nazývá ty, kteří ji vypudili jen holýma rukama, „dětmi“. Teprve včera tito lidé opětovně postavili světové dějiny na nohy poté, co tak dlouho ležely na smrtelné posteli, a opětovně jim pomohli chodit vzpřímeně. Dnes se však sami musí učit první, nesmělé krůčky. Včera udělovali světu lekci z odvahy, politické suverenity a historické zralosti a dnes musí panáčkovat před svými novými, samozvanými učiteli jako jejich poslušní žáčci. Teprve včera byli vydáváni za zázračný lék pro nevyléčitelně churavějící společnosti; dnes však sami trpí dětskými neduhy, jimiž si údajně musí projít, aby byli schopni samostatného života. Jaký podivuhodný zázrak se s nimi udál téměř přes noc? Jaký to čaroděj proměnil tyto lidi v děti?

Na vině je samozřejmě politika. Dítě, které bylo identifikováno v těchto dospělých lidech, není definováno ranným stádiem psychologického vývoje, z něhož se nikdy úplně nevyklubalo, ani výsledkem patologického fenoménu infantilní regrese, ale svou politickou identitou, je exemplárním případem *zoon politikon*.

Ideologie zvaná „tranzitologie“

Lidský jedinec jako politické dítě se nabízí jako téměř ideální subjekt demokratického restartu. Nezatížený minulostí a orientovaný jen na budoucnost je plný energie a imaginace, poddajný a učenlivý. Sálá z něj svoboda, jako kdyby byl jejím živoucím ztělesněním, ve skutečnosti ale vůbec není svobodný. Dítě je závislé, musí být pod dohledem a vedením dospělých. To ale ještě zvyšuje jeho způsobilost pro službu společnosti, činí z něj dokonalý fundament pro nový začátek. Neutralizuje veškeré antagonismy, které nenadálý vpád svobody v dané společnosti obnažuje, zejména pak ty mezi masami ovládaných a hrstkou jejich nových vládců. Neexistuje žádný vztah nadvlády, který se zdá tak přirozený a samozřejmý jako vztah mezi dítětem a jeho poručníkem, žádná nadvláda tak nevinná a ospravedlnitelná jako ta nad dětmi. Člověk je nezbavuje svobody, jen ji pozastavuje, dočasně odkládá. Nezletilé dítě jako politická bytost se těší zvláštnímu druhu odložené svobody. A jednoho dne se příslib svobody může ukázat jako přelud, vždycky lze říci, že to byla jen dětská pohádka. Represivní infantilizace společností, které se jen nedávno vymanily z područí komunismu, je typickým znakem takzvané postkomunistické situace. Skrývá se pod pláštíkem ideologie postkomunistické transformace, kuriózní teorie, která si vytkla za cíl pochopit a objasnit postkomunistickou transformaci k demokracii.

Cynismus se zde stává (politickou) vědou. Z perspektivy této politické vědy se postkomunismus jeví jen jako přechodná fáze neboli jako proces transformace od společnosti „reálného socialismu“ k demokratické kapitalistické společnosti. Politologie při tom nevidí důvod, aby tuto transformaci spojovala s nějakou konkrétní historickou epochou. Postrádá elementární znaky vlastní identity: specifický postkomunistický politický subjekt a specifický postkomunistický

výrobní způsob nebo vlastnické vztahy. A upřímně řečeno, politologie koncepci postkomunismu nepotřebuje vůbec. Dává místo ní přednost výše zmíněné koncepci „přechodu k demokracii“ a rozvíjí v tomto rámci dokonce zvláštní disciplínu pověřenou úkolem tento proces studovat označovanou jako „tranzitologie“. Ta se zakládá na cynické představě, že lidé, kteří si vlastním úsilím vydobyli svobodu, se nyní ještě musí naučit, jak s ní náležitě nakládat. Smysl tohoto paradoxu jde daleko za horizont historické situace, v níž se postkomunistické společnosti ve východní Evropě nacházely v roce 1989.

Koncepce přechodného stádia se v diskursu ortodoxní politické vědy objevila na přelomu 60. a 70. let. Původně označovala pouze „interval mezi dvěma různými politickými režimy“. Vždy se jednalo pouze o „přechod od něčeho“, například „přechod od autoritářské vlády“. V té době politologie uvažovala o fenoménu změny režimu výhradně retrospektivně. Pokoušela se vyvodit lekci z historické zkušenosti ex post. Nezajímala se tolik o budoucnost, protože výsledek tohoto přechodu byl více méně otevřený. Nemusel nutně skončit demokracií; autoritativní režim se mohl transformovat v jiný typ autoritativního režimu.

Posthistorická klauzura

V oné době byl svět pro politology stále ještě značně komplikovaným místem: neexistovaly jen dvě soupeřící ideologie, dva politické systémy a dva vojenské bloky, ale také řada protikoloniálních hnutí „třetího světa“, které byly zdrojem jisté nepředvídatelnosti tehdejší geopolitické situace. Tehdy se zdálo, že stále ještě existuje volba, že historie má otevřený konec. Na konci 80. let se situace změnila a tranzitologie začala na oblast svého bádání pohlížet jinak. Od této chvíle byl výsledek procesu politické transformace znám předem. Jeho cíl byl od počátku jasný. Bylo jím začlenění do globálního kapitalistického systému západní liberální demokracie. Koncepce přechodné fáze začala být zmiňována téměř výhradně v souvislosti s transformací takzvaných komunistických režimů a označuje přechod k demokracii, který byl zahájen na přelomu let 1989–1990 zejména ve východní Evropě a pokračuje více či méně až do dnešních dní. Tato situace není „dětem komunismu“ neznámá. Od mládí jim byla vštěpována logika historického determinismu. Hybnou silou, která tehdy vedla společnost k lepší, beztrždní budoucnosti, byl však třídní boj. Být tehdy svobodný znamenalo pochopit železné zákony historického vývoje a podvolit se jim. Cesta ke světlým komunistickým zítřkům byla nejenom zřetelně vytýčená, ale také nevyhnutelná.

Dnes prožívají něco podobného; tentokrát je to ale všeobecný zákon Dějin, jemuž se musí bezpodmínečně podrobit. Cíl je jasně a jednoznačně stanoven a jeho konečné dosažení je předem garantováno. Podle nové ideologie nestojí v cestě k demokracii žádné překážky, pokud budeme striktně dbát na objektivní, externí faktory – ekonomické, kulturní, institucionální a další. Podle někoho stačí samotná geografická poloha. „Geografie je vskutku jediným důvodem, proč se můžeme domnívat, že se východoevropské země budou ubírat po cestě k demokracii a prosperitě,“ píše jeden tranzitolog, který chápe politiku jen jako zápas o kontrolu nad vnějšími faktory: „Pokud získáme pod kontrolu ekonomický růst a institucionální uspořádání, je velice pravděpodobné, že demokracie nakonec zvítězí.“

Jiní jdou ještě dále. Naše tíhnutí k demokracii je dílem samotné přírody. Je to „přirozená tendence a není tedy těžké k ní dospět“. Dokonce i politika se řídí Darwinovou teorií přirozeného výběru. Autor této darwinistické teorie demokracie Tutu Vanhanen se rovněž domnívá, že

demokracie je univerzálně měřitelná. Za tímto účelem vytvořil takzvaný Index demokratizace, jenž vyjadřuje stupeň demokratizace dané společnosti. Sestavil rovněž žebříček demokratických společností. Jeho dva póly, „autoritářský režim“ a „fakticky existující svoboda“ (tj. liberální demokracie), vyznačují jasnou linii historického vývoje: od autoritářství k demokracii. Transformace je nyní definována teleologicky (neboli z perspektivy jejího kýženého výsledku) a spočívá v postupu po škále demokratizace až na samotný vrchol, jímž je systém liberální demokracie. Stačí se jen řídit přírodními zákony.

Ve světle těchto konceptuálních východisek se postkomunistická transformace jeví jako výchovný proces zaměřený na dosažení zralosti a zodpovědnosti. Zároveň se v ní ale zrcadlí veškeré rozpory tradičního osvícenského ideálu zralosti.

Peripetie osvícenského ideálu zralosti

Analogie mezi historickou evolucí lidstva a dospíváním dítěte je, jak známo, produktem osvícenství. To je definováno jako přechod od nezralosti k zralosti neboli, jak se dozvídáme z první věty Kantova proslulého eseje z roku 1784, jako okamžik, „kdy člověk opouští svou nesvéprávnost, kterou si způsobil vlastní vinou“. Touto nesvéprávností se při tom míní „neschopnost používat vlastní rozum bez vedení jiných“. A jelikož si člověk tuto nezralost „způsobil vlastní vinou“, měl by ke zralosti dospět vlastním přičiněním. Tuto transformaci si ovšem nesmíme plést s revolucí. Kantova koncepce osvícenství označuje emancipační proces, jehož cíle nelze dosáhnout revolučním skokem, ale změnou způsobu myšlení (Denkungsart), pozvolný proces, který jediný je s to dospět k svéprávnému subjektu, subjektu osvícenství.

V následujícím období byl osvícenský ideál zralosti – a s ním i vnímání emancipace jako dlouhodobého procesu s otevřeným koncem – stále více zatlačován do pozadí. Jeho místo zaujala jiná koncepce emancipace. Emancipace začala být chápána jako osvobození od jha tyranie. Cílem emancipace nebylo již dosažení zralosti, ale osvobození společnosti od bezpráví.

Zájem o tradiční koncepci emancipace získal nový impuls po roce 1945. Nikoliv náhodou se tak stalo v okamžiku historické transformace od fašistické diktatury k demokracii. Traumatická zkušenost mas, které slepě následovaly své Vůdce vstříc zkáze, opětovně zatraktivnila ideál svéprávných, zralých a zodpovědných občanů. Ve stejné době objevila koncept „zralosti“ i pedagogika; ta se stala cílem vzdělávání, nejvyšším principem emancipační vzdělávací politiky. Teorie postfašistické transformace přišla s ideálem zralých a zodpovědných občanů coby elementárních stavebních kamenů nové demokratické společnosti. Není divu, že proces postkomunistické transformace je inspirován tímtož ideálem. Nynější situace se tak může vydávat za posttotalitní, za definitivní překonání tyranie dvou „totalitářství“, fašistického stejně jako komunistického, takzvané „dvojitou okupaci“ (která není ničím jiným než retrospektivním ztotožněním dvou ideologií, jež ve skutečnosti proti sobě vedly nesmiřitelnou válku).

REPRESIVNÍ INFANTILIZACE SUVERÉNNÍCH OBČANŮ

Postkomunistický ideál zralého a zodpovědného občanství se nikde netěší takové popularitě než jako v teorii „občanské společnosti“. Tato takzvaná občanská společnost je v postkomunistických

společnostech údajně velice křehká. Je prý stále ještě „v plenkách“, a proto se jí nejprve musí dostat vzdělání, průprava, rozvoj, musí být nastartována. Je pozoruhodné, že si nikdo nepoložil otázku: Kdo jiný, když ne východoevropské občanské společnosti přivodily pád komunistických režimů? Čím byla polská Solidarity, když ne právě paradigmatickou institucí občanské společnosti par excellence? Kdo polské dělníky zabalil do pomyslných plenek, všechny ty nebojácné muže a ženy, kteří iniciovali demokratickou revoluci, vzdorovali brutální represí kontrarevoluce a nesli na svých bedrech tíhu boje za demokracii až do konečného vítězství? Kdo – a v čím zájmu – jim poté nazul dětskou obuv, diagnostikoval jejich dětské neduhy, poslal je do školy a podrobil je testům?

Byli to cyničtí ideologové tranzitologie, duchovní otcové postkomunistické transformace. Jejich cynismus však sledoval přísnou logiku, logiku nadvlády. Pokud je „vzdělávání k zralosti a zodpovědnosti“ nástrojem nadvlády a to se tak stává nekonečným procesem, o jehož výsledku rozhoduje jen samotný vychovatel, pak „volání po zodpovědnosti“ nemůže slovy Roberta Spaemanna sloužit „ani tak rozšíření okruhu zralých jako spíše okruhu těch, kteří jsou pro tentokrát prohlášeni za nezralé“. Příklad s dětmi, které jsou tak typické pro žargon postkomunistické transformace, jsou tedy symptomem nových mocenských poměrů. Poukazují na represivní znesváření skutečných subjektů „demokratického obratu“ a jejich retroaktivní desubjektivizaci.

V čím zájmu se tak děje? Kdo zbavuje protagonisty historické změny svéprávnosti, kdo je takto zbavuje jejich subjektivity? Tato otázka je stejně stará jako osvícenská koncepce zralosti. Hamann ji Kantovi položil přímo: „Kdo je oním neblahým poručníkem? (der leidige Vormund)?“ Viděl ho v samotném Kantovi neboli, přesněji řečeno, v osobě vychovatele. Dnes jsou v jeho roli západní diváci, kteří se aktivně neúčastnili demokratických revolucí 1989–1990. Namísto toho, aby činům protagonistů východoevropských demokratických revolucí přihlíželi s „dychtivou spoluúčastí hraničící s entuziasmem“, s níž Kantovi pasivní diváci kdysi vítali Francouzskou revoluci, reagovali na pád komunismu s cynickou „spoluúčastí“ prozrazující touhu po moci a nadvládě. Po pravdě řečeno, přihlíželi této historické události podobně jako Kantovi diváci pádu feudálního absolutismu v roce 1789 jakožto „vývoji k dokonalosti“ ve smyslu „přirozené tendence lidského rodu“, zároveň ale tuto tendenci vnímali jako cosi dávno uskutečněného v jejich vlastním světě, a tedy jako něco, co je řečeno hegelovským jazykem historicky překonané. „Toužíte po lepším světě, lepší svět jsme ale my,“ zněla odpověď západního publika na demokratické revoluce ve východní Evropě. V tomto ohledu byli naprosto odlišní od těch, kteří v roce 1789 s takovým nadšením reagovali na zprávy z Paříže. Zatímco ti druzí viděli v revoluční realitě jiných odraz svého vlastního snu, ti první nespatořovali v revolučním snu druhého nic než svou vlastní realitu.

IMITACE DEMOKRACIE

Důsledky tohoto rozdílu nemohou být radikálnější. Z těch, kteří svůj zápas za demokracii korunovali vítězstvím, se téměř přes noc stali poražení. Na vině není černá magie, ale hegemonie. To hegemonie učinila skutečné vítěze ze západních diváků, a to nejen nad komunismem, ale rovněž nad samotnými protagonisty revoluce, kteří komunismus pokořili. Poslechněme si vyhlášení vítězství zformulované v termínech této hegemonie: „Pravda, armády vítězů neokupovaly území poražených. Když však vezmeme v úvahu charakter konfliktu a jeho vyústění, bylo jen přirozené, že si poražení osvojili instituce a převzali názory vítězů. Bylo to

přirozené zejména vzhledem k tomu, že výsledek byl spíše triumfem západních metod organizace politického a ekonomického života nežli triumfem západních zbraní.“ Není jisté náhoda, že autor těchto slov, Michel Mandelbaum, a jeho kolega, politolog John Mueller, explicitně označují za nejlepší cestu k demokracii imitaci.

Hůře už to dopadnout nemohlo: nejenom že byli protagonisté demokratických revolucí oloupeni o své vítězství a degradováni na poražené; současně byli zbaveni svéprávnosti a odsouzeni k mechanické imitaci svých poručníků v bláhové víře, že se tak z nich stanou suverénní občané.

Spojení „děti postkomunismu“ není tedy metaforou. Odkazuje spíše k nové formě „historické nutnosti“, pod jejíž záštitou se odehrává proces postkomunistické transformace. Východní Evropa po roce 1989 připomíná krajinu reliktní nedávné historie, která je obydlena jen dětmi neschopnými bez cizí pomoci demokraticky spravovat své životy. Nepovažují se za svébytné subjekty ani za původce demokracie, kterou si vybojovali vlastním úsilím a nezlomností. Byli o ni připraveni teorií a praxí postkomunistické transformace, aby se jim vzápětí vrátila jako cizí předmět, který si musí opětovně přivlastnit dlouhou, náročnou a trpělivou prací. V podivném světě postkomunistické transformace se demokracie jeví zároveň jako nedosažitelný cíl a ztracený objekt. Pro „děti postkomunismu“ se vyhlídka na lepší budoucnost otevírá jen z bytostně melancholické perspektivy. A není divu, když jejich postkomunistická přítomnost tak nápadně připomíná jejich komunistickou minulost. Nedává jim svobodnou volbu. „Děti postkomunismu“ jsou tím, čím byly vždycky, totiž marionetami na jevišti dějin, které se odehrávají nezávisle na jejich vůli a postrkují je vstříc „lepší budoucnosti“. Jsou důvěrně obeznámeni s podivným modem sociálního života zvaného „přechodná fáze“. Je notoricky známo, že takzvaný reálný socialismus měl být pouze přechodnou fází od kapitalismu ke komunismu. Jedna přechodná fáze tedy jen nahradila místo jiné. Konstantou obou procesů nicméně zůstává neochvějná víra v neúprosný postup historického vývoje.

Zatímco se tedy v postkomunismu otázka budoucnosti zdá být zodpovězená, otázka minulosti nedává smysl. Nepředpokládá se, že by děti komunismu byli schopni kritické reflexe své minulosti. Právě proto byli degradováni na děti, totiž aby je nepronásledovaly vzpomínky na minulost. Jakožto děti žádné nemají. Paradoxně jen v postkomunismu může mít člověk falešný pocit, že komunismus nikdy neexistoval. Již v roce 1991 mluvil Jean-Luc Nancy o zlosti, která se člověka zmocní, když poslouchá všechno to prázdné tlachání o „konci komunismu“. Tezí, že historie jednou provždy skončila marxismem a komunismem, pokládal za bláhovou: „Jako by historie, naše vlastní historie, byla natolik nesourodá, natolik fantasmatická, natolik prchavá, že nás půl druhého století mohla unášet na chimérách, které se v jediné chvíli rozplynuly. Jako by omyl, prostý a stupidní, mohl být takto jednoduše napraven, odčiněn a vymazán. Jako by tisíce takzvaných „intelektuálů“ byli jen blázni a jako by miliony jiných byli ještě většími, když se nechali nachytat na delirium těch prvních.“

VÝCHOVOU K HLOUPOSTI

Děti samozřejmě nejsou hloupé. Hlupáky z nich ale můžete vychovat. V tomto smyslu psal Freud už před sto lety o intelektuálních zábranách, které kultura vštěpuje svým svěřencům v procesu výchovy, aby je učinila poslušnějšími a poddajnějšími. Hovořil primárně o třech typech intelektuální indoktrinace, autoritářské, sexuální a náboženské, jimž odpovídají tři „produkty výchovy“: poslušný občan, sexuálně normalizovaný jedinec a věřící člověk. Chápal tyto tři

modality intelektuální atrofie (*Verkümmerung*) jako důsledky toho, čemu říkal *Denverbot*, tedy jakožto zákaz uvalený na lidské bytosti v jejich útlém mládí, zákaz přemýšlet o tom, co je nejvíc zajímavá. Ve Freudově době byla samozřejmě přednostním cílem výchovy sexuální represe.

To, čím byla tehdy sexualita, se ve světě postkomunismu stala politika. Třebaže jsou děti komunismu svými vychovateli všemožně nabádány, aby se sexuálně emancipovaly a identifikovaly se svými doposud potlačovanými sexuálními identitami, aby se ztotožnily s nejširším spektrem sekulárních hodnot, aby se z nich stali sebevědomí, aktivní členové demokratické občanské společnosti, ve vlastní doméně politického nemá podle všeho jejich emancipovaný intelekt co pohledávat. Jako by mu neskýtala žádnou potravu k přemýšlení. Jako by veškeré politické otázky byly již dávno zodpovězené; jako bychom se už mohli zamýšlet jen nad tím, jak je náležitě uvést do praxe, jak co možná nejuvěrněji napodobit předem dané vzory a jak co nejposlušněji následovat moudrou radu vychovatele.

„Dítě“ coby vůdčí ideologická figura postkomunismu představuje mnohem víc než jenom nástroj nové hegemonie. Má zásadní strukturální význam pro fantazii nového sociálního počátku, která je tak určující pro utváření světa postkomunismu. Jakožto „dítě“ navíc nemusí nést zodpovědnost za zločiny samotného postkomunismu: za skandální privatizaci, během níž se bohatství celých národů téměř přes noc stalo majetkem hrstky vyvolených, za nové, postkomunistické zbídačování mas se všemi jeho neblahými společenskými a osobními dopady, za historickou regresi, která mnohde postkomunistické společnosti ekonomicky, kulturně i morálně uvrhla hluboko pod úroveň dosaženou za komunismu, a v neposlední řadě i za vzestup nacionalismu, rasismu a fašismu, za krvavé občanské války a dokonce i genocidy. Všechny tyto jevy se nyní zdají jen jako nevyhnutelné dětské choroby, jen jako nepříjemné, leč neškodné skvrny na plenkách čerstvě narozené liberálně demokratické společnosti.

NOVÁ HEROICKÁ ROBINSONÁDA

„Dítě“ v postkomunismu je jistým druhem nulového bodu sociální evoluce, jímž lze omluvit jakoukoliv katastrofu, ať už zděděnou z minulosti, nebo zcela nedávného data. Je to idylický stav prapůvodní společenské nevinnosti, jehož zásluhou lze začlenit prakticky cokoliv, co se děje, včetně „nepříjemného, netolerovatelného“ (Nancy), do nové heroické robinsonády a převyprávět ji jako univerzálně srozumitelný příběh o nevinném restartu. Prostřednictvím ideologické figury nevinného dítěte vstupuje liberálně kapitalistická společnost do věku své neomezené ideologické reprodukovatelnosti. Dokonce i nejdlehlavější ostrov se na přechodnou dobu může stát její kolébkou. Ať to stojí, co to stojí.

Není divu, že, jak upozorňuje Nancy, převládající cynismus doby vzbuzuje zášť. V hněvu, který postkomunistický triumfalismus vyvolává, můžeme spatřovat svrchovaný výraz politického sentimentu *par excellence*, adekvátní reakci na „nepříjemné, netolerovatelné“. Je výrazem odmítnutí, odporu, jenž jde za limity přiměřené obrany. Hněv, který má Nancy na mysli, je bytostně politický, protože je výrazem nespokojenosti s redukcí politiky na pouhé „vytváření kompromisu a uplatňování vlivu“, které v postkomunistickém světě vymezují rámec historicky možného. Hněv otevírá dimenzi politična, které se nám ohlašuje skrze prolamování tohoto rámce. Jako takový je tedy skutečným zvěstovatelem zralosti, která jednoho dne pokoří nadvládu postkomunistické kurately.

Dítě v nás jakožto produkt represivní infantilizace je čistým ztělesněním naší politické a historické nezralosti v ideálním světě postkomunismu, který se v záchvatu epochální megalomanie vydává za naplnění veškerých snů o svobodě. Jediným možným východiskem z této nezralosti, kterou jsme si sami přivodili, je bránit se jí a protestovat proti ní.

Přeložil Radovan Baroš. Převzato z Radical Philosophy, číslo 159, leden /únor 2010. Článek byl původně uveřejněn pod názvem „Als die Freiheit Kinder brauchte“ v knize Borise Budena Die Zone des Übergangs: Vom Ende des Postkommunismus, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 2009. Publikováno s výslovným svolením autora. Vyšlo v Literárních novinách č.15/2010